

Tribiwnlysoedd Cymru
Welsh Tribunals

Llywydd / President

At:

Huw Irranca-Davies AS, Cadeirydd y Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a'r Cyfansoddiad

26 Ionawr 2023

Annwyl Mr Irranca-Davies

PEDWERYDD ADRODDIAD BLYNYDDOL LLYWYDD TRIBIWNLYSOEDD CYMRU

Pleser yw cael rhannu fy Mhedwerydd Adroddiad Blynyddol, a'm Hadroddiad Blynyddol olaf. Mae'n ymdrin â'r flwyddyn ariannol 2021/2022 ynghyd â'r cyfnod rhwng Ebrill 2022 a 31 Rhagfyr 2022.

Bu'n anrhydedd cael gwasanaethu fel Llywydd cyntaf Tribiwnlysoedd Cymru, a byddaf yn dilyn datblygiad pellach y system dribiwnlysoedd ddatganoledig yng Nghymru gyda diddordeb mawr.

Yn gywir

SIR WYN WILLIAMS
LLYWYDD TRIBIWNLYSOEDD CYMRU

Pedwerydd Adroddiad Blynyddol Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru Ebrill 2021 – Rhagfyr 2022

11 Ionawr 2023

**Tribiwnlysoedd Cymru
Welsh Tribunals**

Llywydd / President

Cynnwys

1.	Cyflwyniad	3
2	Diweddariadau yn dilyn y Trydydd Adroddiad Blynyddol	5
3	Adroddiad Comisiwn y Gyfraith ar Dribiwnlysoedd Cymru	10
4	Diolchiadau a sylwadau	12

1. Cyflwyniad

1.1 Hwn yw fy mhedwerydd Adroddiad Blynyddol, a'm Hadroddiad Blynyddol olaf. Ar 31 Mawrth 2023, byddaf yn ymddeol o rôl Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru ar ôl ei chyflawni ers mis Gorffennaf 2017. Ar 1 Ebrill 2023 daw Syr Gary Hickinbottom yn Llywydd. Mae'n bleser gennyf nodi fy mod yn cael fy olynu gan gyn-farnwr nodedig yn Llys Apêl Cymru a Lloegr. Rwy'n adnabod Syr Gary yn dda iawn; rydym wedi bod yn gydweithwyr barnwrol ers tua 20 mlynedd. Mae'n ddynamig ac yn arloesol ac mae Cymru yn agos iawn at ei galon.

1.2 Ymdriniodd fy Nhrydydd Adroddiad Blynyddol â'r flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth 2021, er na chafodd ei gyhoeddi tan fis Hydref 2021. Rwyf wedi gohirio cyhoeddi fy Mhedwerydd Adroddiad tan adeg fy nyddiad ymddeol yn fwriadol a hynny er mwyn osgoi'r angen i ysgrifennu adroddiad arall eto ar ôl i mi ymddeol. Os bydd unrhyw ddigwyddiad neu benderfyniad o bwys yn ystod y cyfnod rhwng 1 Ionawr 2023 a 31 Mawrth 2023, rwy'n siŵr y caiff ei nodi ac, os bydd angen, ei drafod yn yr Adroddiad Blynyddol Cyntaf i'w gyhoeddi gan Syr Gary.

1.3 Yn fy Adroddiad Blynyddol Cyntaf, esboniais mai un o'r dyletswyddau statudol a osodwyd ar Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru gan Ddeddf Cymru 2017 oedd cynrychioli safbwyntiau aelodau o Dribiwnlysoedd Cymru i Weinidogion Cymru ac i aelodau Cynulliad Cenedlaethol Cymru (ar y pryd). Ar ôl ymgynghori â'r Prif Weinidog a'r Cwnsler Cyffredinol, penderfynais y byddwn yn cyflawni'r ddyletswydd honno drwy baratoi adroddiad blynyddol a fyddai'n cael ei gyflwyno i'r Prif Weinidog a Llywydd y Cynulliad Cenedlaethol. Gobeithiaf fod fy adroddiadau blynyddol i'r Prif Weinidog a'r Llywydd hyd yma wedi cyflawni'r ddyletswydd honno. Yn ogystal â hynny, gobeithiaf eu bod hefyd wedi cyflawni swyddogaeth lawer ehangach, sef rhoi cyfrif cymharol fanwl a thryloyw o'r ffordd mae Tribiwnlysoedd Cymru wedi gweithredu dros y pum mlynedd diwethaf.

1.4 Rwy'n siŵr y bydd darllenwyr yr adroddiad hwn yn gyfarwydd â'r tribiwnlysoedd a elwir ar y cyd yn "Tribiwnlysoedd Cymru". Fodd bynnag, er mwyn osgoi amheuaeth, rwyf wedi eu nodi fel y cyfeirir atynt yn Neddf Cymru 2017, fel y'i diwygiwyd, ynghyd â'r acronymau a ddefnyddir yn aml i adnabod pob tribiwnlys.

Mae adran 59 o Ddeddf Cymru 2017 yn diffinio'r ymadrodd 'Tribiwnlys Cymru' i olygu:

- (a) Tribiwnlys Tir Amaethyddol Cymru ("TTA Cymru");
- (b) Tribiwnlys Adolygu Iechyd Meddwl Cymru ("TAIM Cymru");
- (c) pwyllgor asesu rhent a gyfansoddwyd yn unol ag Atodlen 10 i Ddeddf Rhenti 1977 (gan gynnwys tribiwnlys prisio lesdaliadau a thribiwnlys eiddo preswyl) ("TEP Cymru");
- (d) Tribiwnlys Addysg Cymru ("TAC");
- (e) tribiwnlys a gyfansoddwyd yn unol ag Atodlen 3 i Ddeddf Addysg 2005 (cofrestru arolygwyr yng Nghymru: tribiwnlysoedd yn gwrando apeliadau o dan adran 27);
- (f) tribiwnlys y daw ei aelodau o Banel Dyfarnu Cymru ("PDC");
- (g) Tribiwnlys y Gymraeg ("TyG").

1.5 Bydd y rhai sy'n gyfarwydd â'r rhestr o Dribiwnlysoedd Cymru yn sylweddoli nad yw'r Tribiwnlys Anghenion Addysgol Arbennig (TAAAC) ar y rhestr. Ailenwyd y tribiwnlys hwnnw yn Dribiwnlys Addysg Cymru drwy ddarpariaethau yn Neddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a'r Tribiwnlys Addysg (Cymru) 2018 a ddaeth i rym ar 1 Medi 2021. Mae gan y Tribiwnlys Addysg awdurdodaeth i benderfynu ar apeliadau ynglŷn ag anghenion dysgu ychwanegol, anghenion addysgol arbennig a gwahaniaethu mewn ysgolion. Gall apeliadau gael eu cyflwyno gan neu ar ran plant oedran meithrin a phobl ifanc 16-25 oed.

1.6 Gweinyddir Tribiwnlysoedd Cymru gan Uned Tribiwnlysoedd Cymru, sy'n rhan o'r gwasanaeth sifil sy'n cefnogi Llywodraeth Cymru ond sy'n ceisio bod mor annibynnol arni ag sy'n ymarferol, ac ymddangos felly.

1.7 Mae gweddill yr adroddiad hwn yn cynnwys dwy brif adran. Yn Adran 2, byddaf yn rhoi gwybodaeth ffeithiol (diweddariad) am nifer yr achosion, recriwtio a phenodi, traws-docynnu rhwng Tribiwnlysoedd Cymru a gyda Thribiwnlysoedd Lloegr, Cyfarwyddiadau Ymarfer, fy ngwaith ymgysylltu, trefniadau gwaith a chyllideb Uned Tribiwnlysoedd Cymru a'r defnydd o'r Gymraeg yn y Tribiwnlysoedd. Yn Adran 3, byddaf yn disgrifio prif nodweddion adroddiad Comisiwn y Gyfraith ar Dribiwnlysoedd Cymru a gyflwynwyd i Senedd Cymru ac ymateb Llywodraeth Cymru i adroddiad y Comisiwn ac i Adroddiad y Comisiwn ar Gyfiawnder yng Nghymru. Ceir adran 4 gryno, sy'n rhoi cyfle i mi ddiolch i bawb a'm cynorthwyodd drwy gydol fy nghyfnod yn y rôl ac i gynnig rhai ystyriaethau.

2. Diweddariadau ar Adroddiadau Blynyddol Blaenorol

2.1 Nodir nifer y ceisiadau a gyflwynwyd i Dribiwnlysoedd Cymru yn ystod blwyddyn ariannol 2021-2022 a rhwng 1 Ebrill 2022 a 31 Rhagfyr 2022 yn y tabl isod. Nodir nifer y ceisiadau yn y blynyddoedd ariannol 2019-2020 a 2020-2021 hefyd er dibenion cymharu.

Tabl 1: Nifer y ceisiadau i bob tribiwnlys

Tribiwnlys	Blwyddyn Ariannol 2019-2020	Blwyddyn Ariannol 2020-2021	Blwyddyn Ariannol 2021-2022	Ebrill – Rhagfyr 2022	Gwrandawiaadau a gynhaliwyd yn Gymraeg Ebrill – Rhagfyr 2022
TTA Cymru	22	13	20	24	0
TAIM Cymru	1943*	1790	1840	1291	0
TEP	112	106	113	84	0
TAAAC/TAC	172	116	151	68	3
PDC	2	4	10	1	0
TyG	16	13	3	0	2

* Yn hanesyddol, byddai data ar TAIM Cymru ar gyfer adroddiadau blynyddol yn dod o nifer o ffynonellau (â llaw ac yn electronig). Yn 2019-20, daw'r data ar nifer y ceisiadau a'r atgyfeiriadau a gafwyd o system rheoli cofnodion CRM TAIM Cymru, sy'n dileu'r risg o unrhyw wall dynol. O ganlyniad i'r newid hwn mewn dulliau adrodd, mae'n ymddangos fel pe bai nifer y ceisiadau a'r atgyfeiriadau at TAIM Cymru wedi lleihau, ond pe bai'r un fethodoleg wedi cael ei mabwysiadu mewn blynyddoedd blaenorol, mae'n debyg y byddai nifer y ceisiadau a'r atgyfeiriadau yn debyg i'r rhai dros y blynyddoedd diwethaf.

2.2 Ceir rhagor o wybodaeth am natur y gwaith a wneir ac aelodaeth y tribiwnlysoedd yn eu hadroddiadau blynyddol unigol. Caiff pob adroddiad o'r fath ei gyhoeddi ar wefan pob tribiwnlys.

2.3 Yn ystod y flwyddyn ariannol 2021-22 penodwyd Dirprwy Lywydd TAAAC/TAC yn dilyn cystadleuaeth mynegi diddordeb a drefnwyd gan Lywydd TAC. Yn y flwyddyn ariannol 2022-23 penodwyd tri aelod cyfreithiol i TAC yn dilyn cystadleuaeth a weinyddwyd gan y Comisiwn Penodiadau Barnwrol. Croesawodd TAIM Cymru gyfanswm o 53 o aelodau newydd yn ystod y cyfnod rhwng 1 Mai 2021 a 31 Rhagfyr 2022, sef 20 o aelodau lleyg, 19 o aelodau cyfreithiol a 14 o aelodau meddygol. Yn ystod yr un cyfnod, penodwyd 9 o aelodau cyfreithiol i TEP Cymru. Roedd llawer llai o benodiadau traws-docynnu yn ystod y cyfnod hwn. Ym mis Hydref 2021, awdurdodwyd aelod lleyg o TAIM Cymru i eistedd yn PDC. Ym mis Ionawr 2022, awdurdodwyd dau aelod lleyg o TAIM Cymru a PDC i eistedd yn TEP Cymru.

2.4 Mae'n werth nodi bod yr holl benodiadau cyfreithiol i Dribiwnlysoedd Cymru yn agored i ymarferwyr cyfreithiol sy'n ymarfer yn Lloegr yn ogystal ag yng Nghymru. Yn ei hanfod, mae hynny am fod pob ymarferydd cyfreithiol yng Nghymru a Lloegr yn gymwys i ymarfer yn y ddwy wlad.

2.5 Ym mis Tachwedd 2021, lansiodd y Comisiwn Penodiadau Barnwrol gystadleuaeth i benodi dau aelod lleyg cyflogedig llawn amser o TAIM Cymru. Cynhaliwyd y gystadleuaeth hon o ganlyniad i werthusiad gan Lywydd TAIM Cymru a minnau (gyda chymorth mawr gan Uned Tribiwnlysoedd Cymru) ynghylch a oedd gwaith y Tribiwnlys hwn yn cyfiawnhau recriwtio aelodau cyfreithiol cyflogedig – a'r casgliad unfrydol oedd bod cyfiawnhad dros wneud hynny. Felly, roedd yn destun siom mai ychydig iawn a ymgeisiodd ac, ym marn y Comisiwn Penodiadau Barnwrol, nad oedd modd penodi unrhyw un o'r ymgeiswyr.

2.6 Er gwaethaf cryn ddyfalu pam roedd y swyddi hyn wedi denu cyn lleied o ddiddordeb, nid oes gennyf unrhyw sylfaen dystiolaeth ddibynadwy i ddod i gasgliadau cywir. Yn gyffredinol, yn fy mhrofiad i, mae cystadleuaeth frwd am benodiadau barnwrol ym mhob un o bedair gwlad y DU, ond rwyf hefyd yn ymwybodol bod cystadlaethau unigol ar gyfer penodiadau barnwrol wedi cael eu cynnal yn llysoedd a thribiwnlysoedd Cymru a Lloegr sydd wedi methu â denu llawer o ddiddordeb.

2.7 Er gwaethaf y cam gwag hwn, caiff cystadleuaeth arall i benodi dau aelod cyflogedig o TAIM Cymru ei lansio yn yr wythnosau nesaf. Yn y gystadleuaeth hon (yn wahanol i'r un ddiwethaf) gwahoddir ymgeiswyr i wneud cais am swyddi a fydd yn ei gwneud yn ofynnol iddynt wrando achosion sy'n ymwneud â chleifion dan gyfyngiadau yn ogystal ag achosion sy'n ymwneud â'r holl unigolion eraill sy'n gwneud ceisiadau i TAIM Cymru. Bwriadaf sicrhau bod y gystadleuaeth hon yn cael cyhoeddusrwydd eang, a byddwn yn gwneud pob ymdrech i sicrhau bod ymgeiswyr o safon addas yn ymgynnig.

2.8 Deuthum i'r casgliad y dylai'r swyddi cyflogedig sy'n cael eu hysbysebu fod wedi'u hanelu at ymgeiswyr a oedd yn addas i'w penodi i wrando achosion sy'n ymwneud â chleifion dan gyfyngiadau (yn ogystal ag ymgymryd â'r holl agweddau eraill ar waith TAIM Cymru) oherwydd dros y misoedd diwethaf, yn enwedig, bu cryn bwysau ar yr ychydig o'r aelodau cyfreithiol hynny o'r Tribiwnlys sydd wedi'u hawdurdodi i wrando achosion sy'n ymwneud â chleifion dan gyfyngiadau. Cymaint felly fel y penderfynais yn ddiweddar alw'r pŵer i rym (a ddirprwywyd i mi gan yr Arglwydd Brif Ustus) i awdurdodi'r aelodau cyfreithiol presennol o TAIM Cymru (nad oeddent wedi'u hawdurdodi i wrando achosion sy'n ymwneud â chleifion dan gyfyngiadau) i wrando achosion o'r fath. Gofynnais am ddatganiadau o ddiddordeb gan holl aelodau presennol TAIM Cymru, gan nodi fy mod yn ystyried awdurdodi hyd at bedwar aelod. Ymatebodd 11 o aelodau'r Tribiwnlys. Mae gennyf ddyletswydd statudol i ymgynghori â'r Arglwydd Ganghellor am y rhai rwy'n bwriadu'u penodi, ac rwyf ar hyn o bryd yn aros am ei farn ef am yr ymgeiswyr yr wyf wedi nodi wrtho fy mod am eu penodi.

2.9 Ar 10 Mawrth 2022, codwyd yr oedran ymddeol ar gyfer holl aelodau tribiwnlysoedd yng Nghymru a Lloegr o 70 i 75.¹ Roedd y ddeddfwriaeth a ddygwyd y newid hwnnw i rym yn gymwys i holl aelodau Tribiwnlysoedd Cymru a oedd wedi'u llywodraethu gan y ddeddfwriaeth ragflaenol a basiwyd gan Senedd y DU.² Tan 10 Mawrth 2022, roedd yn ofynnol i holl aelodau Tribiwnlysoedd Cymru (gyda rhai eithriadau) ymddeol yn 70 oed ond gallent gael eu hawdurdodi i "eistedd ar ôl ymddeol" yn flynyddol hyd at 75 oed. Roedd yn beth cyffredin i aelodau wneud cais i eistedd ar ôl ymddeol ac, yn dibynnu ar anghenion busnes eu tribiwnlys, cafodd llawer o aelodau eu hawdurdodi i eistedd y tu hwnt i 70 oed. Y person a oedd yn gwneud y penderfyniad ynglŷn ag eistedd ar ôl ymddeol oedd yr awdurdod penodi e.e. yr Arglwydd Ganghellor i aelodau TAIM Cymru.

---

1 Gweler Adran 121 ac Atodlen 1 i Ddeddf Pensiynau'r Gwasanaeth Cyhoeddus a Swyddi Barnwrol 2022.

2 Deddf Pensiynau Barnwrol ac Oedran Ymddeol 1993.

2.10 Ar ôl i Ddeddf 2022 ddod i rym, mae'r trefniadau "eistedd ar ôl ymddeol" ond yn gymwys i aelodau cyfreithiol sydd o dan 75 oed ar ddyddiad eu hymddeoliad. Ni all aelod lleig nac aelod arbenigol o un o Dribiwnlysoedd Cymru eistedd unwaith y byddant wedi ymddeol os dewisant ymddeol cyn 75 oed. Os bydd aelod cyfreithiol o Dribiwnlysoedd Cymru yn ymddeol cyn 73 oed, gall wneud cais i eistedd ar ôl ymddeol a'r person sy'n gwneud y penderfyniad i awdurdodi eistedd ar ôl ymddeol yw Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru. Mae hon yn rôl newydd i'r Llywydd; rhoddwyd y pŵer gan Senedd y DU. Mae Llywodraeth Cymru o'r farn ei bod yn briodol pasio is-ddeddfwriaeth i ategu'r trefniadau eistedd ar ôl ymddeol o dan Ddeddf 2022. Caiff y rheoliadau hyn eu gwneud yn y man gan Brif Weinidog Cymru gyda chydysyniad Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru – arwydd arall o bosibl o rôl gynyddol y Llywydd.

2.11 Ar ôl i Ddeddf 2022 ddod i rym, diddymwyd darpariaethau perthnasol o Ddeddf 1993. Roeddent yn cynnwys y darpariaethau ynglŷn ag eistedd ar ôl ymddeol yn Neddf 1993. Ar adeg diddymu, roedd cais am awdurdodiad i eistedd ar ôl ymddeol gan aelod lleig o TAIM Cymru yn bodoli ond ni chafodd ei ystyried gan yr Arglwydd Ganghellor. O ganlyniad, nid oes unrhyw fodd cyfreithiol sy'n ei galluogi i eistedd ar ôl ymddeol ac mae aelod profiadol iawn o'r Tribiwnlys sy'n siarad Cymraeg wedi cael ei golli.

2.12 Ers mis Ebrill 2021, rwyf wedi mynychu llawer o gyfarfodydd cyrff rwyf yn aelod ohonynt yn rhinwedd fy rôl fel Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru. Rwy'n aelod o Fwrdd Gweithredol Barnwrol y Tribiwnlysoedd, y Cyngor Cyfiawnder Gweinyddol, Pwyllgor Cyngor Barnwyr Cymru a gadeirir gan yr Arglwydd Brif Ustus a Chyngor Cyfraith Cymru sydd newydd ei sefydlu. Fel yr esboniais yn fy Adroddiad Blynyddol diwethaf, mae Bwrdd Gweithredol Barnwrol y Tribiwnlysoedd yn cynnwys cynrychiolaeth o bob un o wledydd y Deyrnas Unedig a barnwyr yn unig sy'n aelodau. Mae'n fforwm pwysig iawn ar gyfer trafod gwneud penderfyniadau barnwrol mewn perthynas â'r prosesau i'w mabwysiadu ym mhob un o dribiwnlysoedd y DU. Yn naturiol ddigon, bu'n ffynhonnell amhrisiadwy o wybodaeth am yr arferion gweithio y gallai Tribiwnlysoedd Cymru eu mabwysiadu er mwyn ystyried y cyfyngiadau a osodwyd i fynd i'r afael ag effaith y pandemig.

2.13 Mae'r Cyngor Cyfiawnder Gweinyddol hefyd yn gorff i'r DU gyfan. Mae ganddo aelodaeth eang, yn cynnwys barnwyr, cyfreithwyr academiaidd, academyddion mewn meysydd sy'n gysylltiedig â chyfiawnder a gweinyddwyr. Mae pennaeth Uned Tribiwnlysoedd Cymru, un o gynrychiolwyr Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru a minnau yn mynychu cyfarfodydd y Cyngor yn rheolaidd. Mae'r Cyngor yn darparu fforwm ar gyfer trafodaethau manwl am bynciau o ddiddordeb sy'n ymwneud â gweithdrefnu'r tribiwnlysoedd, yn ogystal â rhoi gwybodaeth fanwl am faterion cyfreithiol sylweddol sy'n codi yn y tribiwnlysoedd. Corff cynghori yw Pwyllgor Cyngor Barnwyr Cymru, sy'n hysbysu'r Arglwydd Brif Ustus am faterion sy'n berthnasol i Gymru. Mae ei aelodaeth yn cynnwys barnwyr ar bob lefel o ynadon lleig i'r Arglwydd Lloyd-Jones yn y Goruchaf Lys. Yn amlwg, materion sy'n codi yn y llysoedd a'r tribiwnlysoedd yng Nghymru a Lloegr, a weinyddir gan Wasanaeth Llysoedd a Thribiwnlysoedd EF Cymru, a drafodir gan y Pwyllgor yn bennaf, ond rwyf hefyd yn cyflwyno adroddiad iddo ym mhob cyfarfod ar bob mater pwysig sy'n berthnasol i Dribiwnlysoedd Cymru, sydd weithiau yn ysgogi cryn drafodaeth. Megis cychwyn y mae Cyngor Cyfraith Cymru ond mae wedi dechrau gwaith ar brosiectau a fydd, o'u rhoi ar waith, yn fuddiol iawn i'r cyfreithiau a'r sefydliadau cyfreithiol sy'n datblygu yng Nghymru.

2.14 Mae pob un o'r cyrff hyn yn cyfarfod yn rheolaidd ac mae aelodaeth pob un yn sicrhau bod Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru mewn sefyllfa dda iawn i gael gwybod am yr holl ddatblygiadau pwysig yn y tribiwnlysoedd ym mhob un o bedair gwlad y DU ac ym mhob mater sy'n ymwneud â gweinyddu cyfiawnder yng Nghymru.

2.15 Rwy'n ymgynghori â Barnwyr Llywyddol Cymru yn ôl yr angen. Yn fwyaf diweddar, rwyf wedi ymgynghori â'r uwch farnwr llywyddol yngŷn ag aelodau o TAIM Cymru sydd hefyd yn farnwyr cylchdaith gweithredol sy'n golygu felly fod cyfyngiadau, o reidrwydd, ar eu hamser i eistedd yn TAIM Cymru. Rwy'n ofni bod cymaint o ofynion ar farnwyr cylchdaith sy'n gwrando achosion troseddol a theuluol y bydd ganddynt lai a llai o amser iddynt eistedd yn TAIM Cymru. Os caiff y broffwydoliaeth ddu honno ei gwireddu, bydd y Tribiwnlys yn colli aelodau cyfreithiol â phrofiad amhrisiadwy.

2.16 Rwyf wedi parhau i gadeirio cyfarfodydd chwarterol arweinwyr barnwrol Tribiwnlysoedd Cymru. Y bwriad bob amser oedd i'r cyfarfodydd hyn roi'r cyfle i drafod materion o bryder i arweinwyr barnwrol tribiwnlysoedd unigol a/neu faterion o bryder i'r holl dribiwnlysoedd. Rwy'n gwbl sicr eu bod wedi llwyddo i gyflawni'r nod hwnnw. Mae'r cyfarfodydd hefyd yn gyfle i gael cyswllt uniongyrchol rhwng yr arweinwyr barnwrol fel grŵp ac uwch-aelodau o Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Pan wyf wedi cael gwahoddiad, rwyf hefyd wedi mynychu cyfarfodydd a diwrnodau hyfforddi a drefnwyd gan dribiwnlysoedd unigol.

2.17 Ar 1 Tachwedd 2021, ymddangosais fel tyst gerbron Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a Chyfansoddiad y Senedd. Gofynnwyd sawl cwestiwn manwl a oedd yn procio'r meddwl i mi. Wrth gwrs, mae fy atebion i'r gwahanol gwestiynau wedi'u cyhoeddi. Rwy'n ddiolchgar i'r Pwyllgor am y cyfle i ymddangos ger ei fron ac rwy'n gobeithio ac yn disgwyl y byddaf yn ymddangos gerbron y Pwyllgor unwaith eto cyn ymddeol.

2.18 Ar 23 Tachwedd 2021 cafodd fy Nhrydydd Adroddiad Blynyddol ei drafod yng Nghyfarfod Llawn y Senedd. Dyma'r ail achlysur i Adroddiad Blynyddol gael ei drafod yn y Senedd ac fel y digwyddodd ar yr achlysur cyntaf, roedd cyfraniadau aelodau o'r Senedd yn mynd y tu hwnt i'r hyn a oedd yn fy adroddiad. Roedd y drafodaeth yn eang iawn ei chwmpas o ran materion yn ymwneud â chyfiawnder yng Nghymru.

2.19 Cynhaliwyd fy nghyfarfod blynyddol olaf â'r Prif Weinidog ar 13 Hydref 2021. Fel mewn blynyddoedd blaenorol, roedd y Cwnsler Cyffredinol a'i ysgrifennydd preifat hefyd yn bresennol gyda'r Prif Weinidog; Daeth Dirprwy Gyfarwyddwr Cyfansoddiad a Thribiwnlysoedd Cymru ac arweinydd Uned Tribiwnlysoedd Cymru gyda mi. Yn naturiol ddigon, effaith y pandemig ar waith y tribiwnlysoedd a drafodwyd yn bennaf. Fodd bynnag, gwnaethom hefyd drafod y posibilrwydd o benodi aelodau cyfreithiol cyflogedig llawn amser i TAIM Cymru, y Comisiwn ar Gyfiawnder yng Nghymru, prosiect Comisiwn y Gyfraith ar Dribiwnlysoedd Cymru, rôl Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru a chynllunio ar gyfer olyniaeth mewn perthynas â'r swydd honno. Bydd fy nghyfarfod olaf â'r Prif Weinidog yn cael ei gynnal ar 1 Chwefror 2023.

2.20 Dylwn nodi fy mod wedi cael trafodaethau mynych â phennaeth Uned Tribiwnlysoedd Cymru, trafodaethau mwy achlysurol â gweision sifil eraill, a, lle bo angen, cyfarfodydd â'r ddau gyfreithiwr yn Llywodraeth Cymru sydd â'r rôl benodol o roi cyngor cyfreithiol i mi, Uned Tribiwnlysoedd Cymru a, lle y bo angen, y tribiwnlysoedd unigol. Mae'r cymorth a roddwyd i mi gan yr holl bobl hyn wedi bod yn helaeth ac yn amhrisiadwy drwy gydol fy nghyfnod yn y swydd.

2.21 Yn olaf, dylwn sôn am ddau gyfarfod "un tro" a gynhaliwyd yn 2022. Yn y gwanwyn, cyfarfûm â'r Arglwydd Wolfson CB, a oedd yn Weinidog Cyfiawnder Llywodraeth y DU ar y pryd, ynglŷn â Bil Hawliau arfaethedig i'r DU. Yn ystod y drafodaeth cefais lawer o wybodaeth, a chyfle hefyd i roi fy marn ar Bil o'r fath ar waith Tribiwnlysoedd Cymru. Yn ystod yr haf, cyfarfûm â Chomisiynydd Cymru y Comisiwn Penodiadau Barnwrol, Dr Barry Morgan, i drafod nifer o faterion a oedd yn ymwneud â phenodiadau i Dribiwnlysoedd Cymru.

2.22 Ers mis Mawrth 2020 fwy neu lai mae staff Uned Tribiwnlysoedd Cymru wedi bod yn gweithio gartref yn unol â chanllawiau Llywodraeth Cymru. Cafodd niferoedd bach o'r staff eu dynodi'n weithwyr allweddol er mwyn ymdrin â phost y swyddfeydd yn ôl yr angen. Er bod modd gwneud llawer iawn o waith y Tribiwnlysoedd yn electronig, caiff copïau caled o rai dogfennau eu hanfon i swyddfeydd o hyd. Rwy'n ddiolchgar iawn i'r unigolion sydd wedi gweithio mor hyblyg er mwyn cynnal holl wasanaethau'r tribiwnlysoedd er gwaethaf yr amgylchiadau anodd. Ymatebodd Uned Tribiwnlysoedd Cymru yn gyflym i ddod o hyd i ddulliau gwrandaw amgen yn lle gwrandawiau wyneb yn wyneb pan roddwyd y cyfyngiadau ar waith ym mis Mawrth y llynedd, fel y disgrifiais yn fy adroddiadau blaenorol.

2.23 Mae staff Uned Tribiwnlysoedd Cymru sy'n gweithio mewn swyddfeydd yn Llandrindod wedi cael eu hadleoli er mwyn i'r swyddfeydd yn adeilad presennol Cyngor Sir Powys gael eu hadnewyddu. Digwyddodd hyn ym mis Gorffennaf 2021. Pencadlysoedd TAC, TTA Cymru a PDC yw'r swyddfeydd hyn. Nid yw gwrandawiau yn cael eu cynnal yn y lleoliad hwn am nad yw'n briodol cynnal gwrandawiau mewn adeilad sy'n eiddo i Gyngor Sir Powys ac a feddiennir yn rhannol gan y Cyngor o ystyried y gall gael ei gynnwys weithiau fel parti mewn achosion unigol. Gwrandawir achosion a gyflwynir gerbron TAC Cymru, TTA Cymru a PDC lle mae angen cynnal gwrandawiau wyneb yn wyneb mewn lleoliadau sy'n diwallu anghenion y partion ac aelodau'r tribiwnlysoedd.

2.24 Yn y flwyddyn ariannol 2021-22 neilltuwyd cyllideb o £4,148,000.00 i Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Bwriadwyd i'r gyllideb honno ddarparu ar gyfer costau rhedeg y tribiwnlysoedd a chostau gweinyddol. Y gwariant gwirioneddol ar gyfer y flwyddyn oedd £4,092,047.00.

2.25 Dyma'r ail flwyddyn ariannol yn olynol y bu'r gwariant yn llai na'r gyllideb. Fodd bynnag, roedd y tanwariant yn y flwyddyn ariannol hon yn fach o'i gymharu â'r tanwariant yn 2020-21. Gellir ei briodoli bron yn gyfan gwbl i'r defnydd o hyd o wrandawiau o bell. Mae gwrandawiau o'r fath yn anochel, yn llai costus i'w gweithredu heb ffioedd am ystafelloedd gwrandawiau ynghyd â symiau bach o dreuliau teithio i aelodau a staff y tribiwnlys.

2.26 Neilltuwyd cyllideb o £4,233,000 ar gyfer 2022-23. Ni allaf ragweld a gaiff y gyllideb ei defnyddio'n llawn ai peidio. Ond fel yn achos y flwyddyn flaenorol, bydd llawer yn dibynnu ar y gymhareb rhwng gwrandawiau o bell a gwrandawiau wyneb yn wyneb. Mae'n sicr gennyf y bydd fy olynnydd yn darparu'r manylion priodol pan fydd yn paratoi ei adroddiad cyntaf.

2.27 Mae pob Tribiwnlys yn parhau i gynnig gwasanaeth Cymraeg llawn i'w ddefnyddwyr yn unol â'r dyletswyddau a osodwyd gan yr hysbysiadau cydymffurfio a gyflwynwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg mewn perthynas â Safonau'r Gymraeg.

2.28 Er nad yw PDC yn ddarostyngedig i'r Safonau, mae'n gweithredu yn unol â'r tribiwnlysoedd eraill ac nid yw'n trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg. Ym mhob un o'm hadroddiadau blaenorol, rhagfynegais ei bod yn debygol y byddai PDC yn dod yn ddarostyngedig i'r safonau, ond nid yw hynny wedi digwydd eto. Serch hynny, disgwylir o hyd y bydd hyn yn digwydd yn y dyfodol agos.

2.29 Mae nifer y bobl sy'n manteisio ar y gwasanaeth Cymraeg yn parhau i fod yn isel iawn. Mae Tabl 1 uchod yn dangos i'r Gymraeg gael ei defnyddio mewn 5 gwrandawiad ar draws holl Dribiwnlysoedd Cymru yn ystod y cyfnod dan sylw. Yn 2020-21 defnyddiwyd y Gymraeg mewn 20 o achosion ac yn 2021/22 cafwyd chwe achos.

3. Adroddiad Comisiwn y Gyfraith ac Ymatebion Iddo

3.1 Ar 8 Rhagfyr 2021, cyflwynodd Comisiwn y Gyfraith ei adroddiad ar Dribiwnlysoedd Datganoledig i'r Senedd. Mae'n debyg i Gomisiwn y Gyfraith ddefnyddio'r ymadrodd Tribiwnlysoedd Datganoledig (yn hytrach na Thribiwnlysoedd Cymru) am fod ei gylch gorchwyl yn caniatáu i'r Comisiwn ystyried corff ehangach o dribiwnlysoedd a phaneli na'r rhai a bennwyd yn Dribiwnlysoedd Cymru yn adran 59 o Ddeddf Cymru 2017. Fel y byddai rhywun yn ei ddisgwyl, cynhaliodd y Comisiwn ymchwiliad manwl iawn. Mae'r adroddiad yn cynnwys 53 o argymhellion. Yn fy marn i, mae'n rhaid ei ddarllen yn llawn er mwyn deall ei wir bwysigrwydd.

3.2 Serch hynny, mae'n bwysig fy mod yn tynnu sylw at yr hyn a ystyriaf yn brif argymhellion y Comisiwn, sef:

- y dylai Tribiwnlysoedd Cymru a restrir gennyf uchod yn fy Nghyflwyniad gael eu disodli gan un Tribiwnlys Haen Gyntaf i Gymru, a all wedyn gael ei is-rannu'n siambrau;
- y dylai Tribiwnlys Prisio Cymru ddod yn un o siambrau'r Tribiwnlys Haen Gyntaf;
- y dylai apeliadau yn erbyn gwaharddiadau o'r ysgol gael eu gwranddo gan TAC;
- y dylai Tribiwnlys Apêl i Gymru gael ei greu i wrando a phenderfynu ar apeliadau yn erbyn y Tribiwnlys Haen Gyntaf;
- mai Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru ddylai fod y barnwr llywyddol ar y Tribiwnlys Haen Gyntaf a'r Tribiwnlys Apêl;
- y dylai Pwyllgor gweithdrefn Tribiwnlys gael ei greu a ddylai gael ei gadeirio gan Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru;
- y dylai Gwasanaeth Tribiwnlysoedd i Gymru gael ei greu fel adran anweinidogol;
- y dylai Gweinidogion Cymru ac eraill sy'n gyfrifol am weinyddu cyfiawnder yng Nghymru fod yn ddarostyngedig i ddyletswydd statudol i gynnal annibyniaeth tribiwnlysoedd Cymru;
- y dylai fod yn ofynnol i bob aelod o Dribiwnlys Haen Gyntaf Cymru a Thribiwnlys Apêl Cymru dyngol llw barnwrol neu wneud datganiad barnwrol.

3.3 Bydd y rhai sy'n gyfarwydd â'm hadroddiadau cynharach, fy ymatebion i adroddiad drafft Comisiwn y Gyfraith a'r datganiadau cyhoeddus a wnaed gennyf wrth roi tystiolaeth i'r Pwyllgor Cyfansoddiad, Deddfwriaeth a Chyfiawnder yn gwybod fy mod yn gefnogol iawn i'r argymhellion a nodwyd gennych uchod. Serch hynny, rwyf yn cydnabod nad oedd dau o'r argymhellion hynny, yn benodol, wedi cael cefnogaeth pawb a ymatebodd i'r cynigion drafft yr ymgynghorodd Comisiwn y Gyfraith arnynt, sef y cynnig y dylai Tribiwnlys Prisio Cymru ddod yn rhan o Dribiwnlys Haen Gyntaf Cymru ac y dylai fod gan Gymru ei Thribiwnlys Apêl ei hun.

3.4 Rwyf yn cydnabod bod gan y Tribiwnlys Prisio ei strwythur a'i drefniadau gweinyddol ei hun sydd, ar hyn o bryd, dipyn yn wahanol i strwythur Tribiwnlysoedd Cymru ac Uned Tribiwnlysoedd Cymru. Cefais y pleser a'r anrhydedd o annerch diwrnod hyfforddiant blynyddol y Tribiwnlys yn hydref 2021 lle y gwnaeth rhai o'i aelodau fynegi'n glir eu gwrthwynebiad i fod yn rhan o'r Tribiwnlys Haen Gyntaf. Serch hynny, rwyf wedi cael fy argyhoeddi gan y rhesymau a roddwyd gan Gomisiwn y Gyfraith y dylai'r Tribiwnlys Prisio ymuno â theulu Tribiwnlysoedd Cymru a pheidio â bod yn gorff ar wahân mwyach.

3.5 Mae creu Tribiwnlys Apêl i Gymru yn hanfodol yn fy marn i. Mae'r hawliau apelio a'r llwybrau apelio o Dribiwnlysoedd Cymru yn gymhleth ac yn ddryslyd. Byddai cyflwyno un llwybr apelio at dribiwnlys apêl sy'n cymhwyso'r un meini prawf i benderfynu ar apêl, ni waeth pa un o Dribiwnlysoedd Cymru y cyflwynir yr apêl yn ei erbyn yn welliant penodol ar y system dribiwnlysoedd yng Nghymru.

3.6 Rwy'n ymwybodol bod Llywodraeth Cymru wedi nodi ei hymateb i'r argymhellion yn adroddiad Comisiwn y Gyfraith mewn dogfen sy'n dwyn y teitl "Sicrhau Cyfiawnder i Gymru" a gyhoeddwyd ar 25 Mai 2022. Fel yr awgryma ei deitl, mae'r ddogfen yn un eang ei chwmpas; mae'n ystyried materion hollbwysig ynglŷn â sut y dylai cyfiawnder yn ei gyfanrwydd gael ei weinyddu yng Nghymru. Fodd bynnag, mae Pennod 9 yn ymdrin â safbwyntiau Llywodraeth Cymru ar ddiwygio'r Tribiwnlysoedd, gan gyfeirio'n benodol at Adroddiad Comisiwn y Gyfraith a'i argymhellion.

3.7 Mae'n amlwg o Bennod 9 o "Sicrhau Cyfiawnder i Gymru" bod Llywodraeth Cymru yn cefnogi llawer o'r 53 o argymhellion a wnaed gan Gomisiwn y Gyfraith yn ei adroddiad. Yn benodol, mynegir ei chefnogaeth i lawer mwy o annibyniaeth i Uned Tribiwnlysoedd Cymru, creu Tribiwnlys Haen Gyntaf i Gymru, creu Tribiwnlys Apêl i Gymru a chreu mwy o rôl i Lywydd Tribiwnlysoedd Cymru yn unol ag argymhellion Comisiwn y Gyfraith. Mae Llywodraeth Cymru hefyd yn cefnogi'r cynnig y dylai'r Tribiwnlys Prisio ddod yn rhan o'r Tribiwnlys Haen Gyntaf ond mae'n cydnabod bod angen ymgynghori ymhellach ar y mater hwn. Mae'n werth nodi, er bod Llywodraeth Cymru yn cefnogi rhoi llawer mwy o annibyniaeth i Uned Tribiwnlysoedd Cymru, nad yw wedi ymrwymo i greu adran anweinidogol i weinyddu Tribiwnlysoedd Cymru.

3.8 Cydnabyddir yn eang, wrth gwrs, y bydd llawer a'r argymhellion a wnaed gan Gomisiwn y Gyfraith yn gofyn am deddfwriaeth er mwyn eu rhoi ar waith. Rwyf ar ddeall bod Llywodraeth Cymru yn bwriadu cyflwyno Bil Tribiwnlys cyn etholiadau nesaf y Senedd. Er nad fy lle i yw gwneud sylwadau ar yr hyn y gellid ei ddisgrifio'n agweddu gwleidyddol ar ddatganoli, mae'n amlwg i mi fod yn rhaid i lawer o'r diwygiadau a awgrymwyd gan Gomisiwn y Gyfraith fod yn sail i'r Bil er mwyn sicrhau bod Tribiwnlysoedd Cymru yn ffynnu fel sefydliadau datganoledig. Dechreuodd Comisiwn y Gyfraith ei adroddiad drwy ddisgrifio sut roedd Tribiwnlysoedd Cymru wedi datblygu ar hap. Dyfynnaf:

"Cafodd y rhan fwyaf [o'r dribiwnlysoedd] eu creu ar wahanol adegau yn yr 20fed ganrif, wrth i'r ffordd o feddwl am dribiwnlysoedd a'u perthynas â'r Llywodraeth ddatblygu. Cawsant eu creu cyn datganoli hefyd. O ganlyniad, mae eu prosesau a'u rheolau gweithdrefnol yn amrywio'n sylweddol, ac mae bylchau ac anghysondebau"

3.9 Mae Llywodraeth Cymru yn derbyn bod y disgrifiad hwnnw yn un cywir. Ymddengys fod cydnabyddiaeth amlwg mai dim ond deddfwriaeth briodol a all unioni llawer o'r anghysondebau sy'n bodoli ar hyn o bryd yn system Tribiwnlysoedd Cymru.

4. Diolchiadau ac Ychydig o Sylwadau

4.1 Dylwn gofnodi ar goedd fy niolchiadau i holl aelodau Tribiwnlysoedd Cymru a holl aelodau staff Uned Tribiwnlysoedd Cymru am eu gwaith caled yn ystod fy nghyfnod yn y rôl, yn enwedig, wrth gwrs, ers mis Mawrth 2020. Rwyf wedi cael cefnogaeth hael llawer gan bobl ac rwyf yn ddiolchgar iawn am hynny ac rwyf wedi mwynhau cydberthnasau gwaith da iawn â phennaeth Uned Tribiwnlysoedd Cymru a'i huwch staff. Credaf, er gwaethaf unrhyw wahaniaeth barn o bosibl, fy mod wedi meithrin cydberthnasau gwaith yr un mor dda ag arweinwyr barnwrol pob un o Dribiwnlysoedd Cymru.

4.2 Mae pob agwedd ar y systemau cyfiawnder sy'n gweithredu yn y Deyrnas Unedig wedi wynebu heriau eithriadol o ganlyniad i bandemig COVID-19 a ddechreuodd o ddifrif ar ddechrau 2020. Gwnaeth Tribiwnlysoedd Cymru, a oedd mor gyfarwydd â chynnal pob un neu bron bob un o'u gwrandawiadau "wyneb yn wyneb", ymaddasu i ddulliau gweithio o bell yn gyflym ac mewn ffordd effeithlon ac maent wedi bod yn hynod fedrus mewn gwrandawiadau a oedd yn cael eu cynnal drwy lwyfan fideo neu ffôn. Yn sicr, un o'r tasgau pwysicaf i'm holynydd, a hefyd yr arweinwyr barnwrol, dros y misoedd sydd i ddod fydd taro cydbwysedd priodol rhwng gwrandawiadau o bell a gwrandawiadau "wyneb yn wyneb".

4.3 Hoffwn dalu teyrnged arbennig i ddau arweinydd barnwrol a fydd yn rhoi'r gorau i'w rolau cyn hir. Mae Ms Rhiannon Walker wedi gwasanaethu ers tua 20 mlynedd fel Llywydd TAAA Cymru ac yna TAC. Mae ei chyfraniad i ddatrys problemau addysgol llawer iawn o blant a phobl ifanc agored i niwed wedi bod yn sylweddol iawn. Mae ymgymryd â rôl arwain tribiwnlys am tua 20 mlynedd yn gyflawniad eithriadol. Rwyf ar ddeall ei bod yn ymddeol yng ngwir ystyr y gair. Yn ddi-os, bydd colled fawr ar ei hôl a hoffwn ddymuno ymddeoliad hir a hapus iddi. Ms Claire Sharp yw Llywydd PDC ac mae wedi ymgymryd â'r rôl honno ers saith mlynedd. O dan ei harweinyddiaeth mae'r Panel wedi ymdrin â nifer o achosion anodd mewn ffordd ragorol. Ni fydd gwasanaeth Ms Sharp ym maes gweinyddu cyfiawnder yng Nghymru yn dod i ben. Fe'i penodwyd yn Farnwr Cyflogaeth cyflogedig wedi'i lleoli yng Nghymru yn 2021 ac, yn naturiol, mae wedi dod i'r casgliad na all gyfuno rôl gyflogedig llawn amser fel barnwr cyflogaeth ag arwain PDC. Hoffwn ddymuno pob llwyddiant iddi yn ei gyrfa lewyrchus.

4.4 Bu'n anrhydedd treulio'r chwe blynedd diwethaf o'm gyrfa farnwrol yn cyflawni rôl a oedd yn ymwneud â Chymru yn unig. Wedi dweud hynny, nid yw rôl Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru yn un fewnblyg ac ni ddylai fod. Rwyf wedi dysgu cryn dipyn am waith tribiwnlysoedd drwy fy ymwneud â chyrrff ar lefel y Deyrnas Unedig megis Bwrdd Gweithredol Barnwrol y Tribiwnlysoedd a'r Cyngor Cyfiawnder Gweinyddol ac rwyf wedi cael budd mawr o barodrwydd cydweithwyr yn Lloegr, Gogledd Iwerddon a'r Alban i rannu agweddau ar eu ffyrdd o weithio gyda mi. Mae fy ngwaith fel Llywydd, yn ddi-os, wedi "agor fy llygaid" i heriau datganoli ac wedi ennyn diddordeb mawr yn y trefniadau cyfansoddiadol sy'n llywodraethu'r Deyrnas Unedig. Byddaf yn dilyn y pynciau hyn gyda diddordeb mawr dros yr ychydig flynyddoedd nesaf.

4.5 Bydd y pedair blynedd nesaf yn heriol i'm holynydd. Bydd angen iddo fod yn ymwybodol o'r holl agweddau ar ddiwygio'r tribiwnlysoedd yng Nghymru yn ogystal â'r heriau sylweddol o bosibl i TAIM Cymru, os bydd Senedd y DU yn deddfu deddfwriaeth newydd ynglŷn ag iechyd meddwl, yn ôl y disgwyl. Mae'r chwe blynedd diwethaf wedi bod yn amser da i fod Llywydd cyntaf Tribiwnlysoedd Cymru. Tybiwn y bydd y pedair blynedd nesaf hyd yn oed yn fwy diddorol.

Syr Wyn Williams
Llywydd Tribiwnlysoedd Cymru